

NO‘XAT NAVLARINING SUG‘ORISH TARTIBLARI  
BO‘YICHA IQTISODIY SAMARADORLIGI

*Ziyotov Ulug`bek Amirqul o`g`li*

*TIQXMMI Milliy tadqiqotlar universitetining  
Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti.*

*Irrigatsiya va melioratsiya kafedrası*

*Stajyor o`qituvchisi*

**Annotatsiya:** Hozirgi kunda dunyoning turli yirik ilmiy-tadqiqot markazlarida no‘xatning ekstremal sharoitlarga chidamli navlarini yaratish, yaratilgan navlarning morfofiziologik xususiyatlarini o‘rganish, ularning oziqaviylik qiymatini oshirish, hosilining shakllanishi, ekinboplik sifatlarining yetishtirish usullariga bog‘liqligini aniqlash, yetishtirish texnologiyasi elementlarini takomillashtirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu borada, ularning tuproqni biologik azot bilan boyitishi evaziga unumdorligini oshirish, organik va mineral o‘g‘itlarni tejashga imkon berishi, ushbu muammolarni hal etishda ekinning biologik xususiyatlari, navlarning hududni gidrotermik omillariga reaksiyasi va fotosintetik faoliyatiga bog‘liq tadqiqotlarni chuqurlashtirish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

**Kalit so‘zlar:** Dukkak, namlik, suv sarfi, rentabl, mineral, organik, reaksiya, morfofiziologik, ekstremal.

Mamlakatimiz qishloq xo‘jaligini rivojlantirish, ushbu tarmoqda ilmiy yondoshuvlar va ilg‘or zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, meva-sabzavot, poliz, don va don mahsulotlarini ko‘paytirishga, import-eksport masalalariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu borada samarasiz g‘o‘za maydonlari qisqartirilib, tok va bog‘zorlar kengaytirilishi bilan birga don dukkakli ekin maydonlari kengaytirilib, yuqori va sifatli mahsulotlar olishga erishilmoqda. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida «... qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va boshqa resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish...» va boshqa vazifalar belgilangan. Ushbu vazifalardan kelib chiqqan holda, aholining don va don mahsulotlariga bo‘lgan talabini qondirishda turli ekologik sharoitlarga mos no‘xat navlarini tanlash, ularni yetishtirish texnologiyasini nav xususiyatlari asosida muvofiqlashtirish muhim hisoblanadi. Ekish muddati, ayniqsa kuzda ekish muddati va chuqurliklarini to‘g‘ri tanlash orqali o‘simlikning qishga chidamliligini oshirish, ulardan yuqori va sifatli don hosiliga erishish dolzarb muammolardan hisoblanadi.

No'xat ekinidan mo'l hosil olish va undan yuqori iqtisodiy daromad olishda yetishtiriladigan navlarning biologik xususiyatlari va ularni yetishtirish agrotexnologiyalari, jumladan sug'orish tartiblari katta amaliy ahamiyatga ega. Serhosil, tashqi muxit ta'siriga bardoshli, qurg'oqchilik va sho'rlanish ta'sirlarga chidamli navlardan ko'p iqtisodiy daromad olish mumkin, aksincha kam hosil beradigan, joyining iqlim tuproq sharoitlariga moslashmagan, kassaliklar va zararkunandalar ta'sirga chidamsiz navlari kam hosil beradi va ularni yetishtirish iqtisodiy jihatdan samara bermaydi. Asosan no'xatning "Obod" va "Malxotra" navlarida iqtisodiy samaradorlik xisob kitob ishlari olib borilganda Qashqadaryo viloyati iqlim tuproq sharoitidan kelib chiqib Tajirba maydonida o'rganilgan no'xat navlari uzoq yillar davomida ilmiy-tadqiqot institutlarida, urug'chilik tajirba xo'jaliklarida sinavdan muvoffiqiyatli o'tgan va ular mo'l hosil beruvchi, tashqi muhit ta'sirga chidamli, kassalik va zararkunandalarga bardoshli navlar ekanligi aniqlandi. Tajirba maydonida o'rganilgan no'xat navlarning sug'orish tartiblari bo'yicha aniqlangan iqtisodiy samaradorligi natijalari quyidagi jadvalda keltirilgan. Ushbu jadvalda no'xat navlarini yetishtirish uchun qilingan barcha xarajatlar (urug' narxi, shudgorlash, yerni ekishga tayorlash, ekish, qator oralarga ishlov berish, o'g'it sotib olish va ularni yerga solish, sug'orish, hosilni yig'ishtirib olish, tashish kabi xarajatlar) hisobga olingan.

**No'xat navlarining sug'orish tartiblari bo'yicha iqtisodiy samaradorligi**

Var.№	No'xat navlari	Xosildorligi sgra	xosilini yetishtirish xarajatlar, som/ga	No'xat sotishdan kelgan daromad som/ga	Sof foyda som/ga	Tannarx som/ga	Rentabilik %
1	Malxotra	24,1	3317000	6025000	2708000	1376	82
2		25,6	3360000	6525000	3165000	1312	94
3		25,3	3394000	6325000	2931000	1341	86
1	Obod	27,2	3340000	6800000	3460000	1228	103
2		30,0	3385000	7500000	4215000	1128	121
3		29,0	3400000	7250000	3850000	1172	113

**Xulosa.** Quyida keltirilgan no'xat navlari va sug'orish tartiblari bo'yicha qilingan barcha xarajatlar gektariga 3317000-3400000 so'mni tashkil qildi.

Mahsulotni sotishdan kelgan daromadni aniqlash uchun 2022-yilda No'xat ning xarid narxidan (navlar bo'yicha o'rtacha 1200 so'm/kg) foydalanildi. Yuqorida keltirilgan hisob-kitoblar bo'yicha olingan eng ko'p sof foyda tajribada o'rganilgan

no'xat ning Malxotra sug'orishlardan oldingi tuproq namligi CHDNS ga nisbatan 70-75-75 % bo'lib, mavsum davomida 6 marta 600-980 m<sup>3</sup>/ga hisobida sug'orilganda qayd qilindi.

Bunda no'xat ning Obod navidan olingan sof foyda 4215000 so'm/ga, rentabelik darajasi 121%, mahsulotning tanarxi 1128 so'm/kg bo'ldi. No'xatning Malxotra navidan olingan sof foyda 3165000 so'm/ga, rentablilik darajasi 94 %, mahsulotning tannarxi 1312 so'm/kg ni tashkil qildi.

#### Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016- yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturining eng muhim ustivor yo'nalishlariga bag'ishlangan 2017-yil 14-yanvardagi Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi. Toshkent: O'zbekiston, 2017. -104 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 fevraldagi "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasini amalga oshirishga doir tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" gi farmoyishi.
4. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 iyundagi «Qishloq xo'jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5742-son Farmoni.**
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Qishloq xo'jaligida bozor mexanizmlarini keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida» 2018 yil 28 fevraldagi 149-son qarori.
6. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). -5-е изд., доп. и перераб. -М.: Агропромиздат, 1985. -351 с.

#### Internet saytlar:

<https://lex.uz/acts/-12328>

<https://staff.tiame.uz/storage/users/109/books/RrM8e0YhAGadTSWYuKDvYwA6dEdP9qRONS7CpWmW.pdf>

<https://staff.tiame.uz/storage/users/91/books/acxk5NgX4lepT03yn8IMsmln4pIHVtAt6sJAKfs6.pdf>